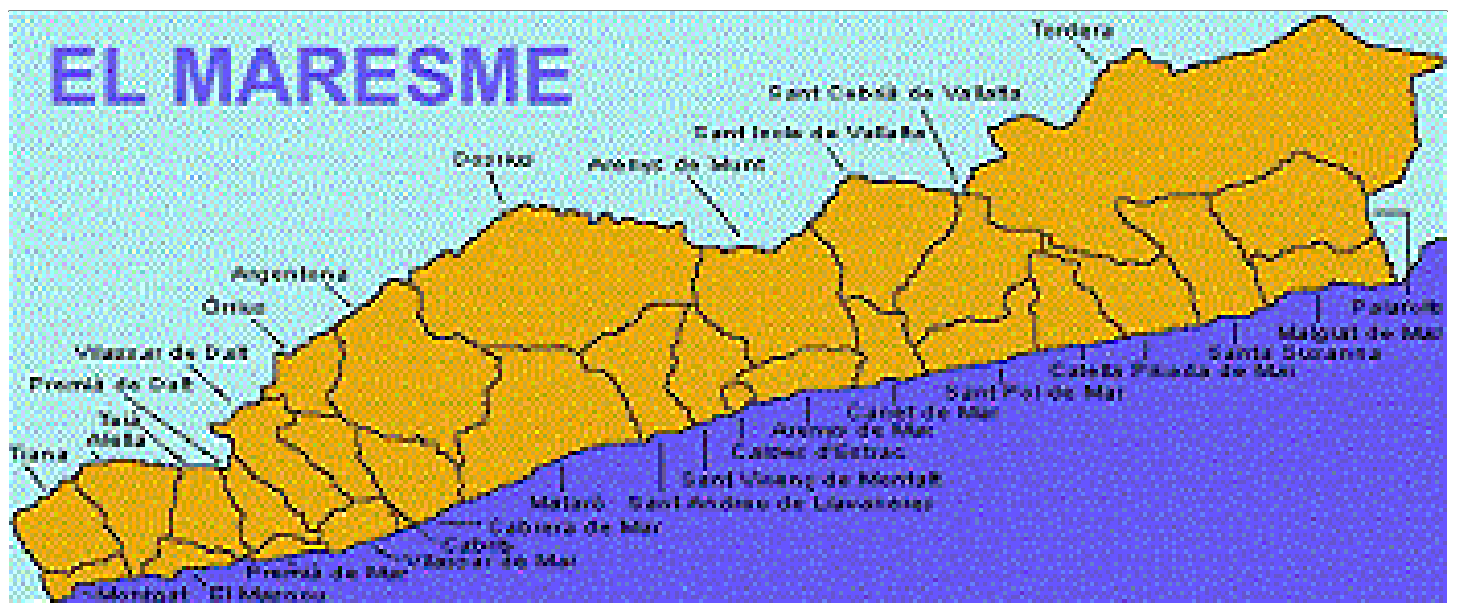

Del Maresme a Amèrica i d'Amèrica al buit: tot buscant l'essència d'una llenca de terra a prop del mar

Autor: Jordi Bilbeny
Data de publicació: 20-04-2021

Recuperem un vell escrit d'En Jordi Bilbeny, que, tot cercant l'essència d'aquesta comarca costanera, ens fa veure com els maresmenys comerciaven amb les Índies i arreu del món molt abans de l'obertura dels ports de Carles III, al 1778.

No podem parlar dels Pirineus sense esmentar les muntanyes. Però fins fa pocs anys parlar del Maresme no implicava tenir en compte directament ni el mar ni les maresmes. Més encara: abans de l'any 30 era totalment impossible parlar del Maresme com a comarca. Fou a l'any 31 que En Pau Vila, en el projecte que enllestí de la Divisió Comarcal de Catalunya, creava aquesta comarca, després d'haver-la visitat i estudiat en prolongades excursions, acompanyat d'En Marià Ribas, l'Enric Cubas, En Francesc Prat i Puig, En Josep M. Pons i Guri i, en alguna ocasió escadussera, En Joan Coromines. Aleshores, el nom que li havien de donar no estava gaire clar. Aquí, la gent anomenava "la Marina" aquesta llengua costera del país, però el nom era massa genèric, perquè s'estenia des de Banyuls fins als Alfacs. Fent referència al fet que força llocs de la costa catalana eren coneguts pel "Maresme", En Josep Pla havia fet córrer, en to de conya, que "el Maresme és la comarca més important de Catalunya, perquè comença a Banyuls del Maresme, té per capital Mataró i, entre altres pobles de menys importància, inclou Barcelona i Badalona".

Per En Pons i Guri, "abans del Maresme hi havia la Costa de Llevant, que anava de Barcelona en amunt, fins que En Ferran Agulló es va inventar la Costa Brava. El nom veritable era la Selva, que aglutinava tot el que ara seria l'Alt Maresme. Aquest territori formava part de l'Ardiaconat de la Selva, del Bisbat de Girona. Havia pertangut a l'antic comtat de Girona, després dit vegueria de Girona i, més tard, quan es fan les demarcacions felipistes, al segle XVIII, és del corregiment de Girona". Vistes així les coses, tindríem que la meitat de l'actual Maresme estaria íntimament relacionada amb la conca del riu Tordera. Si com diu En Pons i Guri, "el que constitueix una comarca és una conca", i si tenim en compte que els mercats principals de les viles assentades vora la Tordera eren Sant Celoni i Santa Coloma de Farners, aleshores ens adonarem que el Maresme s'ha constituït, en gran mesura, d'esquena al mar.

De Montgat a Caldetes, s'estén una gran planura a ran de costa, amb l'horta fertíllima de Mataró. Però en arribar a Caldetes i a Arenys, les muntanyes cauen en un picat extrem dins del mar. Això encara és ben vistent venint de Barcelona amb tren o amb cotxe, ara o al segle passat. En Richard Ford, al seu Manual per a Viatgers per Catalunya, editat a Londres al 1845, ho expressava semblantment, en dir-nos que "aquesta línia de la costa és deliciosa, amb una alternança constant de muntanya i plana, amb el mar blau a l'un costat i la rica zona marítima a l'altre" i assegurar-nos que "aquesta comarca encantadora sembla que estigui a punt de convertir-se en el que descriu Fest Avière: un lloc amè".

Ara bé, d'Arenys en amunt la costa es torna més aspra i, fins i tot la botànica canvia. En Pons i Guri ho veu també així, car, per ell, "l'alzina surera mor a Arenys, passa per Arenys de Munt, s'escampa darrera Canyamars i es fica a l'interior cap a Sant Celoni, cosa que explica per què això era el país dels tapers, de les indústries del suro".

La relació dels pobles del Maresme amb l'interior, més que una tendència sembla una part de la seva personalitat més íntima, més vivificant. I, fins i tot, Mataró ?una ciutat de gran tradició marinera? anava a convergir al mercat de Granollers. No és tampoc en va que el primers nuclis poblacionals ibèrics fossin establerts en els cims dels turons i que molts dels actuals nuclis urbans de la línia de la costa, com Arenys de Mar, Vilassar de Mar o Premià de Mar, es creessin pel creixement desmesurat dels barris mariners de les viles d'interior d'Arenys, Vilassar o Premià. Encara ara, una gran part de les viles de la comarca tenen el seu nucli urbà lluny del mar.

Quan Estrabó anomena aquest tram de costa no esmenta cap port fins a l'alçada de Tordera. Al mapa d'En Vallseca, de 1439, tampoc no hi ha res fins a Sant Pol. Fa la sensació que, a l'edat mitjana, llevat de Sant Feliu i Calella, no hi haguessin ports importants en aquesta costa. Calella arriba a tenir l'únic gremi de Sant Elm ?o sigui de mariners? de tota la contrada i la seva importància esdevindria mítica amb la famosa "coca de Mataró", que diversos autors creuen que havia de ser una "coca" d'aquesta confraria marinera de Calella. A Arenys, per contra, es construeixen algunes naus, però poques. Ara bé, amb la descoberta d'Amèrica les coses canvien radicalment, i Arenys i Canet esdevenen dos centres navals de primer ordre, tot desbancant Calella. Quan al 1513 comencen les obres de la nova església parroquial de Sant Martí d'Arenys, tot el mar és un bullici de gent i de negociants que porten pedres, fusta, homes i material amunt i avall. La llegenda ens diu que els Sala d'Arenys van anar amb En Colom a Amèrica i les fonts documentals colombines ho corroboren: un Pere de Sala va anar en el segon viatge d'En Colom al Nou Món. No és gaire aventurat creure, per tant, que una gran part de les inversions i dels negocis d'aquesta colla de viles marineres provindria de l'or americà. Això explicaria la gran activitat marinera de Canet, que ja consta com a port rellevant al mapamundi d'En Sebastià Cabot, de 1544; donaria raó dels arenyencs que al llarg del XVI, com l'Antoni i En Joan Riera o l'Antoni Ferrer, comercien amb Amèrica. O que al 1590 el consell de la ciutat de Barcelona demanés l'assessorament tècnic als navegants d'Arenys o que al llarg del segle XVII comptés amb cinc drassanes, en les quals s'hi havien arribat a construir per al govern reial flotes senceres de 10 i 12 galions alhora.

Tant En Martínez Shaw, referent al segle XVII, com En Joaquim Llovet, pel que fa al XVIII, han exposat amb un gran detall el moviment de les naus de les poblacions del Maresme cap a Amèrica, on sobresurten Blanes, Calella, Canet, Arenys i Mataró pel seu gran nombre de viatges.

A finals del XVIII, quan En Francisco de Zamora visità aquesta comarca, per treure'n informació que beneficiés la Corona i l'exèrcit espanyols en el seu intent de controlar el nou país conquerit, afirmava que tot i que Pineda tenia 22 naus de pesca "és un poble de cultius, no obstant trobar-se a poca distància de la mar". Mentre que de Calella, escriví que "és el poble més graciós que hem vist en el nostre viatge, per la rectitud i amplada dels seus carrers, regularitat dels edificis, neteja i cura de les cases i carrers, tot degut a la política del seu Ajuntament, que és summament zelós de no permetre que ningú no edifiqui sense la seva notícia i que tothom observi els bans". Dels calellencs en digué que "són molt aplicats al comerç, i corren no només Espanya i les seves Índies, sinó també els Regnes més remots". No sembla que la Calella actual s'hi assembli gaire.

La relació que aquestes petites poblacions havien tingut amb el mar, la pesca, el comerç marítim i la construcció naviliera ha vingut, en aquests últims trenta anys, a ser desbancada en gran manera, pel turisme. La façana marítima del Maresme ha canviat del tot: el tren al segle passat, la carretera actual i l'especulació urbanística més ferotge han permès uns canvis profunds entre l'home i l'entorn, entre l'home i el mar. Hem passat d'unes viles harmonioses, amb una gran cura per fer observar una política urbanística que beneficiés l'estètica de la totalitat de la vila, a un campí qui pugui. L'estrall sobre la bellesa del patrimoni natural ha sigut terrible i, a hores d'ara, ja del tot irreparable.

Quan a l'any 1983 l'Ajuntament d'Arenys de Mar declarà En Salvador Espriu fill adoptiu, aquest escriví, en reconeixement a la vila, que en els seus viatges a Grècia i a Itàlia havia vist paisatges bellíssims, "però cap d'ells semblant al contemplat des de Coll-Sa-Creu o des del Remei ?sobretot quan hi senyorejaven l'esplendor dels pins centenaris i de les vinyes?, o des del nostre cementiri". El poeta que convertí el nostre mar en un espai de l'esperit i en una tèbia claror per a la més alta meditació contemplativa, acabà marxant esglaiat de la nostra comarca per la brutalitat

de les destrosses urbanístiques que hi veié.

A mitja tarda, quan el sol declina, entre gavines i baldrigues, tornen els quillats carregats de peix, al port d'Arenys. Fa uns anys, Les caixes amb el peix encara cuejant s'estibaven a la llotja i En Carles Pou, sota les arcades impregnades de salaborr i sobre reguerons de gel trinxat, calçat amb botes d'aigua i armat amb una llibreteta i un bolígraf, les subhastava cantussejant els preus d'una forma única i irrepetible: com una pregària del mar. Els compradors, vinguts d'arreu de la comarca, s'arremolinaven en cercle al seu entorn i amb gestos i sons que mai no vaig arribar a descobrir com En Pou podia reconèixer, adquirien el peix. La subhasta no era tan sols un negoci, una forma com una altra de guanyar-se la vida. Fou la concentració de vida més original, de més personalitat, que et deixava l'empremta més profunda d'autenticitat que jo he vist mai al Maresme, relacionada amb el mar. Ara tot es fa electrònicament. És més pràctic, més concís, més net. Però s'ha perdut aquella espontaneïtat, aquella vida que ens meravellava i que va donar al port d'Arenys, durant molts anys, una aura d'intensitat envejable.

A la nit, des del Turó del Mal Temps o des de la carretera, si gires els ulls per sobre del Mont Calvari, el port es presenta en tota la seva magnificència. Si s'hi passa en autocar, com suspès en una petita bombolla aïllant, les llumetes i els reflexos de les barques sobre l'aigua, dibuixen un paisatge límpid, acolorit, misteriós que, amb la llotja al fons, els espigons i els grans quillats, fan que puguis sentir-te quasi perdut del tot en un dels espais més recòndits de l'esperit: allà on el món i el que hi ha més enllà es confonen en un sol i únic indret.

La força d'aquestes imatges contrasta, en canvi, durament, a l'estiu, amb les llargues platges de Calella, plenes com un ou de gent torrant-se al sol, banyant-se lluent de felicitat. Calella que havia sigut un poble de grans marines i pescadors, ara és tan sols un poble abocat al turisme. La seva relació amb el mar es manté viva mercès als milers d'estrangers que desembarquen des de setmana Santa fins al setembre als seus hotels i que activen i afalaguen, així, les arquees de tot el petit comerç de la població, entre la festa nocturna, la ballaruca i la vomitada.

Des d'aquí, anys enrere havia anat fins a Blanes amb golondrina, resseguint el contorn suau i blavenc de les muntanyes del Montnegre que giren cap a ponent. S'agafava a la platja i et duia fins al port de Blanes. Des de dins a mar, la vida es relativitza i els pobles es presenten com petites llàgrimes de plata, brillants, aferrissades a la costa, quasi com un darrer batec de vida. No hi sents la remor dels cotxes, ni la dolça xerrameca de ningú. El mar té una gran força i et provoca una estranya exaltació interior que fa que, quan tornis a posar els peus a terra, tinguis la sensació de fer-ho per primera vegada.

Les fascinació per les coses del mar, m'havia portat amb una gran febre a col·leccionar cargoles i petxines. Després dels temporals, amb l'Eduard Soler havíem escorcollat pam a pam la sorra d'unes quantes platges en cerca d'alguna troballa excepcional d'aquests animalons. Això ens havia dut a Vilassar de Dalt, on En Jaume Bot hi havia fundat El Cau del Cargol, un museu privat de cargols de mar i petxines únic a la comarca. Una autèntica delícia, de mil formes i colors, que t'ajuda a endinsar-te en el coneixement del fons marí mediterrani, del qual En Bot va atresorar quasi tot el que es podia guardar i ensenyar.

Ara, la costa ha tornat a ser transformada: la regeneració de les platges ha prioritzat l'interès per una vasta zona de sorra, per sobre de les cales i els racons secrets, dels caladors, de les roques muscleres, de la intimitat i la bellesa.

Els turistes vénen, prenen el sol, es banyen i se'n van. Cada vegada en vénen més a preus més rebentats. Dormen, mengen, s'emborratxen i se'n van. Però se'm fa difícil creure que aquest sigui el millor futur possible per al nostre mar, per a la nostra comarca, per a la nostra gent.

Jordi Bilbeny